

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

17 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 2010 / ΤΕΥΧΟΣ 346

Η «ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ» ΤΟΥ ΚΑΡΑΒΑΤΖΙΟ

400 ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ,
Ο ΚΟΣΜΟΣ ΑΝΑΚΑΛΥΠΤΕΙ ΞΑΝΑ ΤΟΝ «ΙΔΑΝΙΚΟ ΡΕΠΟΡΤΕΡ» ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

**Το θρίλερ με
τα δελφίνια**

Ο ΕΛΛΗΝΟΑΜΕΡΙΚΑΝΟΣ
ΦΥΛΑΚΑΣ - ΑΓΓΕΛΟΣ
ΤΩΝ ΕΥΦΥΕΣΤΕΡΩΝ ΘΗΛΑΣΤΙΚΩΝ
ΤΟΥ ΠΛΑΝΗΤΗ

Viggo Mortensen

ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ ΤΩΝ ΟΣΚΑΡ

Ι.Χ. ανακύκλωση

ΕΚΕΙ ΟΠΟΥ ΤΑ ΣΑΡΑΒΑΛΑΚΙΑ ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΣΚΡΑΠ

4 0 0 Χ Ρ Ο Ν Ι Α CARAVAGGIO Ο ιδανικός «ρεπόρτερ» της ζωγραφικής

Ο Sebastian Schutze, παγκόσμια αυθεντία στο έργο του Ιταλού ζωγράφου και επιμελητής μιας μνημειώδους έκδοσης της Taschen, φωτίζει σκοτεινές πτυχές της αμφιλεγόμενης προσωπικότητας, που πέθανε σε ηλικία μόλις 38 ετών, αφήνοντας ανεξίτηλο το στίγμα της στην παγκόσμια τέχνη.

ΤΗΣ ΕΛΕΝΑΣ ΚΟΛΟΒΟΥ

Για να ερμηνεύσει κανείς σήμερα το έργο του Καραβάτζιο (1571-1610), έχει στα χέρια του τα εξής εργαλεία: τρεις βιογραφίες γραμμένες στην εποχή του από ζηλόφθονους ανταγωνιστές, ελάχιστες πληροφορίες για τις πολιτικές και θρησκευτικές πιεστικές του ή για την εκπαίδευσή του, μια πλούσια καταγραφή του τρικυμώδους, έκλυτου βίου του και 7.896 βιβλία, μελέτες, μυθιστορήματα βασισμένα στη ζωή του, ντοκιμαντέρ και ταινίες! Και όμως, κανένα από αυτά δεν μπορεί να «ξεκλειδώσει» τα 86 αριστουργηματικά έργα τέχνης που άφησε πίσω του. Ετσι του-

λάχιστον πιστεύει ο Sebastian Schutze, παγκόσμια αυθεντία στο έργο του Ιταλού ζωγράφου παγκοσμίως. Υπάρχει, λοιπόν, άλλος τρόπος;

Στο νέο του λεύκωμα «Caravaggio. The Complete Works», που κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Taschen με αφορμή τη φετινή επέτειο των τετρακοσίων χρόνων από το θάνατο του, ο Schutze προτείνει τον μοναδικό, κατά τη γνώμη του, «οδηγό» στο έργο του: «Μην ανατρέξετε ξανά σε κανένα από τα παραπάνω μέσα. Εμπιστευθείτε τους πίνακες των πρώτων Καραβατζιστών, των ζωγράφων που επηρέαστηκαν βαθιά από το έργο του: εκείνοι μετασχημάτισαν τη δική

τους κατανόηση του έργου του· σε πίνακες ζωγραφικής και μας την προσφέρουν ακέραια».

Και αυτοί είναι δεκάδες: Ιταλοί αλλά και Ολλανδοί, Γάλλοι, Ισπανοί και Γερμανοί καλλιτέχνες που εμπνεόνταν από το καινοτόμο έργο του Καραβάτζιο κατά τη διάρκεια της ζωής του αλλά και για σχεδόν είκοσι χρόνια μετά το θάνατό του. «Στις αρχές του 17ου αιώνα, δεν υπήρχε κανένας ζωγράφος που να μην έχει δεχτεί επιρροή από τον Καραβάτζιο, έστω και μικρή», επισημαίνει ο Schutze. Ανάμεσά στους Καραβατζιστές οι Orazio Gentileschi, Massimo Stanzione, Carlo Sellitto, Hendrick ter Brugghen, ενώ επιρ-

ροές δέχτηκαν και μεγάλοι ζωγράφοι, όπως οι Rubens, Vermeer, Rembrandt και Velasquez.

Και η ανεπανάληπτη επίδραση που άσκησε στους ομοτέχνους του ο κορυφαίος ζωγράφος του μπαρόκ που ξεκίνησε από το Caravaggio, μια μικρή πόλη έξω από το Μιλάνο, γίνεται ακόμη πιο εντυπωσιακή αν σκεφτεί κανείς πως δεν είχε ποτέ κύκλο μαθητών, ούτε δίδαξε σε εργαστήριο. Και πώς μπορούμε να βασιστούμε σε αυτά τα εκατοντάδες έργα, για να ερμηνεύσουμε τον ανήσυχο Michelangelo Merisi, όπως ήταν το πραγματικό του όνομα; Ο Schutze μάς δίνει ένα παράδειγμα: «Οι ιστορικοί της τέχνης τοακόνονται επί δεκα-

ετίες για το ποια από τις μορφές στον πίνακα “Η κλήση του Αγίου Ματθαίου” είναι ο Ματθαίος. Η απάντηση είναι απλή: αν δει κανείς τους πίνακες των Καραβατζιστών, που αναπαρέστησαν την ίδια σκηνή (με την ίδια σειρά προσώπων), ο Ματθαίος ξεχωρίζει ολοκάθαρα, και έτσι μπορούμε να τον καταλάβουμε εύκολα και στον αυθεντικό πίνακα του Καραβάτζιο».

Από τη λατρεία στην απαξίωση

Ξεφυλλίζοντας το λεύκωμα, πλάι στις μοναδικές ευκρίνειας φωτογραφίες όλων των έργων, βρίσκουμε και το απόσταγμα της εικοσαετούς

έρευνας του ιστορικού τέχνης πάνω στη ζωή και στο έργο του καλλιτέχνη και όσων εμπνεύστηκαν από αυτό. Καθηγητής σήμερα στο Πανεπιστήμιο της Βιέννης, ο Schutze υπήρξε για δύο χρόνια ερευνητής στο Ινστιτούτο Μαξ Πλανκ για την Ιστορία της Τέχνης, στη Ρώμη (2001-2003), ενώ παραμένει μέλος του συμβουλίου του Ιταλικού Ινστιτούτου για τις Φιλοσοφικές Σπουδές στη Νάπολη. Και το βιβλίο του μοιάζει φωτεινή εξαίρεση ανάμεσα στις υπόλοιπες εκδόσεις, που βρίθουν ανακριβειών. «Με αφορμή την επέτειο, ένα τσουνάμι νέων εκδόσεων για τον Καραβάτζιο μας περιμένει. Όταν άκουσα πως ετοιμάζεται μια μνημειώ-

και οι μεροληπτικοί πρώτοι βιογράφοι του, οι οποίοι έκαναν ό,τι μπορούσαν για να υποβαθμίσουν την αξία του έργου του». Ο ίδιος ο Καραβάτζιο δεν έγραψε ποτέ αυτοβιογραφικό σημείωμα, για να υπερασπιστεί τον εαυτό του, ούτε άφησε οποιαδήποτε άλλη γραπτή μαρτυρία.

Ενας «μάστορας» της ψυχολογίας

Όμως, τρεις αιώνες μετά, εξίσου ξαφνικά, η τέχνη του Καραβάτζιο ξαναβγαίνει στο προσκήνιο. Ο Schutzte χαρακτηρίζει την επανακαάλυψη αυτή «σοκαριστική». Ο Φρόνιτ με την ψυχανάλυση έπαιξε τον καθοριστικότερο ρόλο, συμπέρανε ο ιστορικός τέχνης. «Ο Καραβάτζιο είναι ένας «μάστορας» της ανθρώπινης ψυχολογίας. Ερευνά μοναδικά τα συναισθήματα των πρωταγωνιστών του και μας επιτρέπει να τα μοιραστούμε. Φαντάζεστε ιδανικότερο εκπρόσωπο για το αναδυόμενο κίνημα της ψυχολογίας;» Ετσι, στα μισά του αιώνα, το 1951, διοργανώθηκε στο Μι-

λάνο η πρώτη μεγάλη έκθεση έργων του, προκαλώντας πάταγο και ανοίγοντάς του το δρόμο σε παγκόσμιο επίπεδο.

Αυτές τις ημέρες, η Galleria Borghese στη Ρώμη διάλεξε να τον αντιπαραβάλει στις αίθουσές της με έναν καλλιτέχνη σύγχρονο, τον Francis Bacon, καταφέροντας και αυτή να προκαλέσει την παγκόσμια περιέργεια. Ο πόνος, τα ανθρώπινα πάθη και η θρησκευτική πίστη είναι θέματα που απασχόλησαν και τους δύο και έχει πράγματι ενδιαφέρον να μπορέσει κανείς να δει πλάι-πλάι μια «Σταύρωση» του Bacon και έναν «Αποκεφαλισμό» του Καραβάτζιο.

Είμαστε στον 21ο αιώνα πλέον και το έργο του Καραβάτζιο εξακολουθεί να μας αφορά, με την αμεσότητα και τη δραματικότητα του να έχουν μείνει αναλλοίωτες. «Αν ρωτήσετε γιατί ουμβαίνει αυτό, σκεφτείτε ποια είναι η εικόνα που σας αρέσει να πλάθετε για έναν καλλιτέχνη και θα δώσετε μόνοι σας την απάντηση», μας προλαβαίνει

ο Schutzte. Τι μας αρέσει πιο πολύ να φανταζόμαστε; Πως ένας καλλιτέχνης είναι βουτηγμένος μέσα στο δράμα και στις συναρπαστικές αντιξοότητες στην προσωπική του ζωή, αλλά, ως ιδιοφυΐα, καταφέρνει να μεγαλουργεί. «Και αυτή η ρομαντική ή μεταρομαντική αντίληψη ταιριάζει γάντι στην περίπτωση του Καραβάτζιο».

Humilitas occidit superbiam

Με χακατήρα που τον έμπλεκε σε καβγάδες από τότε που πάτησε το πόδι του στη Ρώμη, στα 21 του χρόνια, ο Καραβάτζιο την εγκατέλειψε, κατηγορούμενος για φόνο, το 1606, ενώ η καριέρα του βρισκόταν ήδη από το 1592 σε ανοδική πορεία. Για τέσσερα χρόνια περιπλανήθηκε στη Νάπολη, τη Μάλτα και τη Σικελία, αυξάνοντας τους εχθρούς του, αλλά χωρίς να σταματά να δημιουργεί τα σπουδαιότερα έργα του.

Λίγο πριν από το τέλος, κράτησε ο ίδιος για μία ακόμη φορά ένα ρόλο στη θεατρική σκηνή που έστηνε στους πίνακές του: του άρεσε να τοποθετεί τον εαυτό του μέσα στα έργα του, διότι «ένιωθε ο ιδανικός ρεπόρτερ, ο πλέον κατάλληλος να μεταφέρει στο κοινό μια ιστορία», όπως σημειώνει ο Schutzte. Ένα μήνα πριν χάσει τη ζωή του, στέλνει στη Ρώμη, στον Σκίπωνα Μποργκέζε, τον φιλότεχνο ανιψιό του καρδινάλιου, «μια πολύ συγκεκριμένη εικόνα, φτιαγμένη για να επιτελέσει μια πολύ συγκεκριμένη λειτουργία». Αυτός ο πίνακας είναι ο «Δαβίδ με το κεφάλι του Γολιάθ». Και ο Καραβάτζιο δεν είναι άλλος από τον αποκεφαλισμένο Γολιάθ, με το βλέμμα του να στρέφεται ταπεινά προς τη γη εμπρός στον υψηλό μελλοντικό κάτοχό του, ζητώντας συγγνώμη.

Δεν έγινε ο ήρωας του έργου, ο Δαβίδ. Η σύνθεση του πίνακα τονίζει την παραδοχή της ενοχής του. Πάνω στο σπαθί του δημίου του βλέπουμε χαραγμένα τα αρχικά «H-As OS», από τη λατινική φράση «Humilitas occidit superbiam», δηλαδή «η ταπεινοφροσύνη σκοτώνει την αλαζονεία». Ο Καραβάτζιο έδειχνε αποφασισμένος αυτήν τη φορά. Και ο συμβολισμός πιθανότατα θα έβρισκε ανταπόκριση αν ο ζωγράφος δεν πέθαινε μυστηριωδώς, από πυρετό, προτού το έργο φτάσει στον προορισμό του. Το πτώμα του δεν βρέθηκε ποτέ και οι φήμες οργιάζουν.

Ο ασυμβίβαστος, ο αυτοαίντερ, ο κατατρεγμένος και ταυτόχρονα δημοφιλής καλλιτέχνης, που κέρδιζε το πρωί τεράστιες αναθέσεις έργων θρησκευτικού περιεχομένου και το βράδυ έμπλεκε σε καβγάδες, έφυγε πρόωρα, στα 38 του χρόνια. Πολλοί ιστορικοί τέχνης εκτιμούν πως μετά τη σίγουρη επιστροφή του στη Ρώμη, το 1610, θα ακολουθούσε αναμφίβολα μία ακόμη εικαστική καινοτομία του και πολλοί πίνακες... ■

info • «Caravaggio. The Complete Works», Sebastian Schutzte (εκδόσεις Taschen)

• Έκθεση «Caravaggio-Bacon», Πινακοθήκη Μποργκέζε, Ρώμη, ως τις 24 Ιανουαρίου, www.galleriaborghese.it

• Έκθεση «Επιστροφή στο μπαρόκ: Από τον Καραβάτζιο στον Βανβίτελι», σε έξι χώρους, Νάπολη, ως τις 11 Απριλίου, www.ritornoalbarocco.it